فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰، صفحات ۱۱۹-۱۴۷

بررسی اقتصادی ایجاد و راه‌اندازی مجتمع‌های تعاونی روستایی: مطالعهٔ موردی شهرستان شهریار

*مریم میوه‌چی و علی کیانی راد**

تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۱۲/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۵/۱۹

چکیده

بخش تعاون، با چشم‌انداز دستیابی به ۲۵ درصد سهم اقتصاد کشور، بخشی عمده از بنگاه‌های کوچک و متوسط اقتصادی را پوشش می‌دهد. این‌گونه واحدها، به‌علت مقیاس کوچک آنها، قدرت تولید هر نوع کالایی را به صورت اقتصادی ندارند و برای حل مسائل مالی، فنی، بازاریابی، و فروش، این نوع خدمات را با صرف هزینه‌های فراوان از بیرون دریافت می‌کنند. از سویی، رشد هزینه‌های تولید و پایین بودن بهره‌وری کار و سرمایه در واحدهای تعاونی تولیدی از دیگر مشکلات اساسی در بخش تعاون به‌شمار می‌رود. از این‌رو، یکی از راه‌های حل چنین مشکلاتی تشکیل مجتمع‌های تعاونی به‌منظور اعمال مدیریت واحد بر تعاونی‌های عضو و بهره‌گیری از صرفه‌جویی مقیاس با عضویت واحدهای مشابه و مکمل در تولید محصول خاص است. پژوهش حاضر، طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸، در شهرستان شهریار انجام گرفت. نتایج ارزیابی اقتصادی شانزده واحد دامی و مجتمع تعاونی دامداری نشان می‌دهد که شاخص‌های اقتصادی «نرخ بازگشت سرمایه»، «بهره‌وری نهاده‌های تولید»، و «سود سرانه» در مجتمع‌ها، به‌علت وجود صرفه‌جویی‌های مقیاس، بالاتر از واحدهای دامی منفرد است. بر این

* به‌ترتیب، نویسندهٔ مسئول و دانشجوی کارشناسی ارشد توسعهٔ روستایی، گروه توسعهٔ روستایی، دانشکدهٔ کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران (mivehchi181@gmail.com)؛ و استادیار و عضو هیئت علمی مؤسسهٔ پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعهٔ روستایی، وزارت جهاد کشاورزی.

Archive of SID

www.SID.ir

اساس، آمادگی و امکان لازم برای تشکیل مجتمع در شهرستان مورد بررسی به شرط تأمین منابع سرمایه‌ای وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: تعاونی/ خوشه‌های تعاونی/ مجتمع تعاونی دامداری/ نرخ بازگشت سرمایه/ بهره‌وری نهاده‌های تولید/ شهریار (شهرستان).

***

مقدمه

تعاون و همکاری از ابتدای خلقت انسان مد نظر قرار گرفته و او را از زندگی جنگلی به شهرنشینی و تجدد و تشکیل اجتماعات و گروه‌های زیستی متفاوت سوق داده است. رشد و توسعهٔ جوامع بشری و ارتقای سطح دانش انسان‌ها زاییدهٔ تعاون و روحیهٔ همکاری آنهاست، چرا که انسان به‌تنهایی قادر به تأمین مسکن و پوشاک یعنی، نیازهای اولیهٔ خود هم نیست تا چه رسد به رشد و تعالی کنونی. از جمله مشارکت‌های مردمی و تعاونی‌های خصوصی و دولتیِ شکل گرفته در جامعهٔ امروزی، تعاونی‌های روستایی است که به‌طور کلی، دیدگاه‌هایی گوناگون در زمینهٔ تشکیل آنها وجود دارد.

از یک سو، نقش و اهمیت اساسی شرکت‌های تعاونی روستایی به‌مثابه یکی از شاخص‌های همیاری مبتنی بر مشارکت و تنظیم صحیح روابط اقتصادی- اجتماعی جامعهٔ روستایی مورد نظر است و از سوی دیگر، میزان مشارکت عملی و عمومی مردم در این راستا از عوامل مهم موفقیت برنامه‌های توسعه به‌شمار می‌رود. از این‌رو، تعاونی‌های روستایی به بهترین صورت می‌توانند زمینه‌ساز و تأمین‌کنندهٔ چنین مشارکتی باشند؛ به دیگر سخن، مشارکت مردم در مراحل مختلف از قبیل برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت و رفع مشکلات، و فراهم‌سازی زمینه‌های توسعه در حد امکانات محلی در قالب شرکت‌های تعاونی امکان‌پذیر است. بنابراین، لازم است که با توجه به شرایط و موقعیت‌های خاص حاکم بر منطقهٔ جغرافیایی خود، به مطالعه و بررسی این موضوع مهم پرداخته شود.

Archive of SID

www.SID.ir

نظریه و مدل نظری

پشتوانهٔ نظری پدیدهٔ ایجاد مجتمع یا تجمیع به آلفرد مارشال بازمی‌گردد که برای نخستین بار، آن را در نظریهٔ خود با عنوان «صرفه‌جویی‌های اقتصادی ناشی از تجمیع» بیان کرد. در چارچوب این نظریه، شرکت‌های کوچک در عین حال که رقبای طبیعی یکدیگرند، اعضای داخل یک شبکهٔ مستقل به‌شمار می‌روند. ممکن است آثار ناشی از تجمیع چنان محسوس باشد که مزایای رقابت صرفاً در همین چارچوب معنی پیدا کند. با توجه به تازگی و عدم استحکام کافی در نظریه‌پردازی، هنوز مفهوم مجتمع‌های زنجیره‌ای دارای ابهاماتی در تعریف و کاربرد است. هر چند، ایدهٔ مجتمع زنجیره‌ای را پورتر مطرح کرد (Porter, 1990)، اما پس از آن نیز از مجتمع زنجیره‌ای تعاریف متعدد ارائه شد. مجتمع‌های زنجیره‌ای عموماً به‌صورت گروهی از بنگاه‌های تجاری و سازمان‌های غیرتجاری تعریف می‌شوند؛ و رقابتی عمل کردن اعضای گروه عنصر کلیدی آنهاست. آنچه این مجتمع‌ها را به یکدیگر مرتبط می‌سازد، روابط متقابل بنگاه‌های عضو آنها در قالب خریدار و عرضه‌کننده در حوزهٔ نیازهای یکدیگر، استفاده از فناوری‌های مشترک، خریداران مشترک، مجراهای توزیع مشترک، و مشاوره و ذخیرهٔ نیروی کار همگانی است. شرکت‌های رقابتی به ایجاد مجتمع‌های رقابتی می‌پردازند و سرانجام، جاذبه‌های اقتصادی مجتمع‌ها را به یکدیگر نزدیک خواهد کرد (Enright, 1996). اگرچه برخی پژوهشگران بر نقش سرمایهٔ اجتماعی در همکاری‌های متقابل بنگاه‌های موجود در یک مجتمع تأکید می‌ورزند، اما ممکن است فواید حاصل از حضور در مجتمع به برخی از بنگاه‌های عضو منتقل نشود. برخی از سازمان‌های غیرتجاری عضو مجتمع عبارت‌اند از دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها، برنامه‌های توسعهٔ زنجیره‌ای دولتی، نهادهای غیردولتی شکل‌گرفته در قالب سازمان‌های غیردولتی[1]، انجمن‌های صنفی و غیرصنفی محلی، و واسطه‌های زنجیره‌ای. در ادبیات مجتمع‌ها، از این عناصر با عنوان «مؤسسات حمایتی وابسته» یاد شده است و از مهم‌ترین عناصر کلیدی موفقیت مجتمع‌ها به‌شمار می‌روند. در عمل، ارائهٔ تعریفی از مجتمع‌های زنجیره‌ای دشوار است، به‌ویژه اگر بخواهیم در یک تعریف همهٔ ابعاد مجتمع را مطرح سازیم. از سویی، ابعاد

Archive of SID

www.SID.ir

فضا و زمان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر سیاست‌گذاری مجتمع است و بر نحوهٔ تصمیم-گیری دربارهٔ برنامه‌های آن تأثیر می‌گذارد؛ و از دیگر سو، ممکن است داده‌ها و مواد به‌کار رفته محدودیت‌هایی را بر تعریف مجتمع اعمال کنند. با این همه، شاید نیازی نباشد که در تعریف مجتمع، همهٔ این محدودیت‌ها لحاظ شوند.

راهبرد مجتمع‌های زنجیره‌ای به‌مثابه راهبردی مؤثر در شکل‌دهی توسعهٔ صنعتی، بسته به شرایط داخلی اقتصادها، در برخی از کشورها، به‌عنوان الگویی موفق برای توانمندسازی بنگاه‌های اقتصادی معرفی شده است (دین‌محمدی،۱۳۸۵).

توسعهٔ روستایی

اهداف توسعهٔ روستایی را نمی‌توان جدای از اهداف کلی توسعه دانست؛ در نتیجه، همان ارزش‌های واقعی در آنها نیز نهفته است. رفع حداقل نیازهای اساسی ار مهم‌ترین اهداف توسعهٔ روستایی در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ بوده است. با توجه به تعریف توسعه و اهداف آن، می‌توان هدف کلی توسعه را ارتقای موقعیت و مقام والای انسانیت دانست؛ و به بیان روشن‌تر، با توجه به ویژگی‌های جامعهٔ روستایی و تفاوت-های موجود میان شهر و روستا، هدف کلی توسعه عبارت است از ایجاد برابری وتعادل نسبی میان دو جامعه از لحاظ وضعیت اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی از طریق تهیه و اجرای برنامه‌ها و طرح‌هایی به‌منظور افزایش درآمد، فقرزدایی، و تأمین نیازهای اجتماعی، رفاهی و فرهنگی روستاییان (میرزا امینی، ١٣٨٦).

توسعهٔ روستایی معادل توسعهٔ کشاورزی نیست، بلکه باید توسعهٔ کشاورزی را زیرمجموعهٔ توسعهٔ روستایی تلقی کرد. افزون بر این، نباید کشور صرفاً بر توسعهٔ کشاورزی متمرکز باشد، چرا که توسعهٔ کشاورزی الزاماً به توسعهٔ روستایی منتهی نمی‌شود.

توسعهٔ روستایی صرفاً از طریق توسعهٔ زیرساخت‌های عمران و ارائهٔ خدمات اجتماعی رخ نمی‌دهد، بلکه نیازمند اشتغال‌زایی درآمدزا برای روستاییان و تسریع توسعهٔ فرهنگی آنها (در مقابل جذابیت‌های فرهنگی- اجتماعی شهرها) است.

Archive of SID

www.SID.ir

در اصل، نباید صرفاً توسعهٔ روستایی و توسعهٔ کارآفرینی روستایی را دربافت خود روستا تصور کرد، بلکه باید به‌صورت ملی بدان نگریست. به همین دلیل، از مهم‌ترین راهکارهای توسعهٔ کارآفرینی و اشتغال‌زایی در مناطق روستایی، می‌توان ایجاد خوشهٔ کسب‌وکار را یادآور شد که با ایجاد فضای مناسب برای رشد کسب‌وکارها و کارآفرینی، همچون مراکز رشد، باعث رشد شرکت‌ها و بنگاه‌های روستایی می‌شود (آسایش، ١٣٧١).

بی‌تردید، تعاونی‌ها با فعالیت براساس شیوهٔ تعاون و با نقش و جایگاهی که قانون اساسی کشور برای آنها تعریف و تعیین کرده است، می‌توانند جریان اصلی و منشاء بروز تحولات عظیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی باشند و درست با تأکید بر این مقوله است که جهان با گذر از مرحلهٔ بهسازی ساختار اجتماعی و اقتصادی به مرزهای توسعه رسیده و یا می‌رسد. بر این قیاس، اهمیت و کارکرد شیوهٔ تعاون و تعاونی‌ها در نظام‌های گوناگون سیاسی و اجتماعی، اعم از توسعه‌نیافته، در حال توسعه و یا توسعه‌یافته، به‌گونه‌ای بوده است که دیگر جایی برای بحث دربارهٔ توانایی تعاونی‌ها برای تقویت حاکمیت مشارکت فزایندهٔ خود در سهم ساختار اقتصادی و اجتماعی باقی نمی‌گذارد. تعریف سادهٔ کارشناسان مسائل اجتماعی و اقتصادی از نقش تعاونی‌ها بی‌چون‌وچرا در جهان نزد همگان یک معنی را تداعی می‌کند و آن اینکه آنها توانایی این کار را دارند که از گسست پیوندهای اجتماعی پیشگیری کنند، با فقر به ستیز برخیزند، از محرومیت روستاها و مناطق دورمانده از توسعه بکاهند و در نتیجه، در راستای پیشگیری از تغییرات و دگرگونی‌های مشکل‌آفرین ساختار جمعیتی ناشی از مهاجرت جامعهٔ روستایی به شهر بکاهند. بنابراین، تعاونی‌ها راهکاری مناسب برای توسعهٔ روستاها و توسعهٔ کسب‌وکارهای روستایی به‌شمار می‌روند (عباسی، ١٣٧٧).

تعاونی روستایی از جمله مشارکت‌های مردمی و تعاونی‌های شکل‌گرفته در جامعهٔ امروزی است و به‌طور کلی، در تشکیل تعاونی‌های روستایی، دیدگاه‌های مختلف وجود دارد. نقش و اهمیت اساسی شرکت‌های تعاونی روستایی، از یک سو، به‌صورت یکی از شاخص‌های همیاری، مشارکت و تنظیم صحیح روابط اقتصادی و اجتماعی

Archive of SID

www.SID.ir

جامعهٔ روستایی مورد نظر است و از سوی دیگر، از عوامل مهم موفقیت برنامه‌های توسعهٔ میزان مشارکت عملی و عمومی مردم در همین راستاست. از این‌رو، تعاونی‌های روستایی به بهترین صورت می‌توانند زمینه‌ساز و تأمین‌کنندهٔ چنین مشارکتی باشند؛ به دیگر سخن، مشارکت مردم در مراحل گوناگون مانند برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت و رفع مشکلات، و فراهم‌سازی زمینه‌های توسعه در حد امکانات محلی در قالب شرکت‌های تعاونی امکان‌پذیر است (دوانی، ۱۳۸۲).

امروزه، دگرگونی در دانش و اطلاعات با ارائهٔ الگوهای توسعهٔ اقتصادی محلی همراه شده است و شرکت‌ها نیز به تغییر نوع کار و شناسایی متغیرهای مؤثر بر تصمیمات خود می‌پردازند. در این شرایط، باید راهبردهای توسعهٔ اقتصادی بتوانند با این تغییرات مطابقت کنند. از آن گذشته، ما به‌دنبال درکی بهتر از چگونگی تأثیر اطلاعات و دانش بر اقتصاد به‌طور عام و بر روش‌های موفقیت نظریه‌های اقتصادی به‌طور خاص هستیم و از این‌رو، بسیاری از نظریه‌های جدید توسعهٔ اقتصادی پدید آمده که می‌توانند در جهت‌دهی به فعالیت‌های توسعهٔ اقتصادی محلی به‌کار آیند؛ یکی از این نظریه‌های جدید و در عین حال مهم و همه‌گیر نظریهٔ خوشه‌های صنعتی است. در گذشته، تعریف خوشه‌ها براساس هزینه و منابع مادی بود اما در حال حاضر، این دانش و اطلاعات است که عاملی مهم در تولید و از جنبه‌های درک فرایند خوشه‌ها به‌شمار می‌رود. مایکل پورتر معتقد است: «خوشه‌ها حجم وسیعی از مهارت، اطلاعات، روابط و زیرساخت‌ها را در یک زمینه خاص ارائه می کنند» (Porter, 1998). در واقع، خوشه‌ها ابزاری مؤثر برای مدیریت دانش به‌شمار می‌روند. خوشه‌های جغرافیایی متشکل از افراد، شرکت‌ها و نهادها و سازوکاری قدرتمند برای افزایش و انتقال دانش فردی با سرعت زیاد است. وقتی عناصر یک شبکهٔ یادگیری در یک مکان متمرکزند، تسهیم دانش، مهارت، تخصص و تجربه بسیار آسان‌تر است.

ابزارهای مدیریت دانش را می‌توان برای تعیین و شناسایی دارایی‌های محلی سازندهٔ یک خوشه نیز به‌کار برد و در گامی فراتر از آن، حتی برای ایجاد خوشه نیز از این ابزارها کمک گرفت. برای ایجاد یک خوشهٔ موفق، حتماً به سازوکار تسهیم اطلاعات نیاز داریم.

Archive of SID

www.SID.ir

وجود چنین سازوکاری برای ایجاد مجموعه‌ای از بنگاه‌های اقتصادی و نهادهای پشتیبان بسیار حیاتی و مهم است. این مجموعه‌ها اغلب برای خلق یک شبکهٔ انعطاف‌پذیر محلیِ تولید تلاش می کنند (Enright, 1996 ; Feser,1998). شبکه‌ها، علاوه بر دانش، فعالیت-های تولیدی و صنعتی، خدمات، نوسازی و پشتیبانی فنی، بازاریابی، آموزش، طراحی محصول، و مانند آن را نیز بر عهده دارند. ایجاد این‌گونه مجموعه‌های محلی، نمونه‌ای از پیاده‌سازی یک راهبرد موفق توسعهٔ اقتصادی بر پایهٔ مدیریت دانش است. باید توجه داشت که سازوکار ایجاد ارتباطات و تسهیم دانش بخشی مهم از ایجاد سرمایهٔ اجتماعی برای توسعهٔ اقتصادی است. با ایجاد سرمایهٔ اجتماعی، این فعالیت‌های سازمانی به ثبات اقتصادی یک محل خاص خواهد انجامید (افخمی و رضوی، ١٣٨٤).

یکی از راهبردهای توسعهٔ اقتصادی که در سال‌های اخیر، بسیار مورد توجه بوده، توسعه از طریق خوشه‌های صنعتی است. به‌دلیل توجه روزافزون به دانش از نوع رسمی و ضمنی و همچنین، یکپارچگی آن با مفاهیم توسعه، در بحث خوشه‌های صنعتی نیز می‌توان به مدیریت دانش و کاربردهای آن پرداخت.

اقتصاد امروز جهان بر پایهٔ اطلاعات و دانش بنیان نهاده شده است. پیشرفت‌های فناوری اطلاعات مانند فناوری رایانه و ارتباطات به وقوع انقلابی در عرصهٔ اقتصاد انجامیده و نوع فعالیت‌ها و روند تجارت را به‌گونه‌ای دستخوش تغییر کرده است که تا پیش از این قابل تصور نبود. بخش‌های تولیدی و خدماتی، هر دو از انقلاب فناورانه سود می‌برند. اهمیت اطلاعات، به‌مثابه یکی از فرایندهای تولید، برای درک بهتر نیازهای مشتریان و نیز بهبود مستمر تولید و فرایند آن، از جنبه‌های همین تأثیر به‌شمار می‌رود. در این دوره، قابلیت بهره-وری تنها به سرمایه و تجهیزات وابسته نیست بلکه بیشتر به مهارت، دانش و تخصص کارکنان بستگی دارد. سازمان‌ها نیز با درک اهمیت دانش، در حال ساختاربندی مجدد خود برای استفاده از این فرصت‌اند. توانمندسازی کارکنان، تبدیل ساختار عمودی به ساختار افقی، تمرکززدایی و تأکید بر نوآوری و بهبود مستمر در دستور کار اکثر سازمان‌های بزرگ قرار گرفته است.

Archive of SID

www.SID.ir

باید راهبردهای توسعهٔ اقتصادی با این دیدگاه جدید مطابقت داشته باشند؛ باید راهبردها برای فراهم کردن نیازهای اطلاعاتی سازمان‌ها توسعه یابند و برای خلق دارایی‌های دانش-مدار سازمان ایجاد شوند. همچنین، باید فعالیت‌های توسعه از فناوری اطلاعات و ابزارهای خلق دانش بهره گیرند. اغلب ابزارهای مدیریت دانش و فنون آن می‌توانند به توسعهٔ اقتصادی سازمان‌ها کمک کنند تا بهتر با منابع داخلی و خارجی دانش و اطلاعات ارتباط برقرار کنند (صادقی، ١٣٨٤).

با عنایت به شرح خوشه‌ها، اهداف اساسی این پژوهش در زمینهٔ مجتمع‌های تعاونی که یک نوع خوشه محسوب می‌شوند، عبارت‌اند از: بررسی نقش ایجاد مجتمع‌های تعاونی روستایی در توسعهٔ روستایی و افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد، بررسی تأثیر اجتماعی خوشه‌های تعاونی بر تعاونی‌های عضو و اعضای آنها، بررسی میزان تأثیر ایجاد خوشه‌های تعاونی بر هزینهٔ تولید و فروش تعاونی‌ها، تعیین عوامل مؤثر بر عضویت در خوشه‌های تعاونی، و بررسی روابط متقابل عوامل مؤثر بر ایجاد خوشه‌های تعاونی.

با صنعتی و علمی شدن کشاورزی در کشور، میزان بهره‌وری تولید صنایع روستایی افزایش یافته (در دراز مدت)، از میزان نیاز به نیروی انسانی کاسته می‌شود. این روند خودبه‌خود به افزایش بیکاری و کاهش درآمد روستاییان دارای زمین و امکانات کمتر می‌انجامد؛ به همین دلیل، یکی از راهبردهای اصلی اشتغال‌زایی در مناطق روستایی حرکت به سمت صنایع و کسب‌وکارهای غیرکشاورزی است. این‌گونه کسب‌وکارها در چند حوزهٔ اساسی صنایع تبدیلی، صنایع فرهنگی، خدمات، امور دولتی، و دیگر کسب‌وکارها. قرار می‌گیرند.

صنایع تبدیلی از مهم‌ترین زمینه‌های مربوط به توسعهٔ کشاورزی، توسعهٔ روستایی، و توسعهٔ اشتغال‌زایی در روستاهاست. وظیفهٔ اصلی این صنایع فرآوری محصولات کشاورزی و دامی روستا و تبدیل آن به کالاهای نهایی‌تر و باارزش‌تر است. با انجام این کار در روستاها یا نواحی اطراف آنها، خلق ارزش افزودهٔ بیشتر در این مناطق و تحریک تولید صورت می‌گیرد؛ و همچنین، کیفیت محصولات افزایش می‌یابد و در

Archive of SID

www.SID.ir

راستای تحکیم امنیت غذایی کشور، گامی به پیش برداشته می‌شود. توسعهٔ این‌گونه صنایع که به دانش و فناوری فوق‌العاده نیاز ندارند، کاری امکان‌پذیر برای نواحی روستایی محسوب می‌شود (تودهٔ روستا، ١٣٨٢).

بدین ترتیب، بسیاری از روستاییان که در شهرها نیز در همین نوع صنایع و کسب-وکارها به کار مشغول می‌شوند، کمتر به مهاجرت روی می‌آورند. این‌گونه صنایع، با فراهم ساختن امکان صادرات مستقیم محصولات و کالاها به دیگر کشورها، بر رونق مناطق روستایی خواهد افزود.

تعریف واژه‌ها و اصطلاحات فنی و تخصصی

تعاون؛ به زبان ساده، یعنی، «همکاری». چنانچه فردی نتواند به‌تنهایی یک کار یا فعالیت زندگی را انجام دهد، راه درست آن است که از دیگران کمک بگیرد تا آن را به‌صورت دسته‌جمعی و با همکاری یکدیگر انجام دهند. این شیوهٔ انجام کار را «تعاون» می‌گوییم.

تعاون یکی از راه‌های شناخته‌شده برای حل مشکلات زندگی است؛ زیرا با انجام کار گروهی و مشورت، مشکلات و مسائل انسان راحت‌تر حل خواهد شد. با تعاون، همهٔ مردم به هم کمک می‌کنند، با یکدیگر فکر می‌کنند و در غم و شادی هم شریک می‌شوند (عباسی، ١٣٧٧).

شرکت تعاونی؛ هر گاه گروهی از مردم، از روی میل و علاقه، برای رسیدن به اهداف مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، طبق اساسنامهٔ شرکت‌های تعاونی و قانون تعاونی، با مشورت و هم‌فکری دور هم جمع شوند و به حالتی عادلانه، با سرمایه‌گذاری، فعالیتی را شروع کنند و در سود و زیان آن سهیم باشند، در واقع، یک شرکت تعاونی تأسیس کرده‌اند.

بنابراین، شرکت تعاونی سازمانی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بوده، هدف آن نیز حل مشکلات، تأمین رفاه و زندگی بهتر برای اعضاست. بدین منظور، اعضا از راه تعاونی و همیاری دست به دست هم می‌دهند و از هیچ تلاشی کوتاهی نمی‌کنند (عباسی، ١٣٧٧).

Archive of SID

www.SID.ir

توسعه؛ عبارت است از ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی در راستای رفع نیازهای محسوس جامعه، و افزایش بهره‌برداری از امکانات و قابلیت‌های اجتماعی به‌منظور رشد و تعالی جامعه (آسایش، ۱۳۸۲).

خوشهٔ تعاونی؛ عبارت است از تعدادی واحد تعاونی که دارای فعالیت مشابه یا مکمل یکدیگر باشند. هر کدام از این واحدها، با وجود استقلال مالی و اجرایی، برای تأمین نهاده‌ها و بازاررسانی و بازاریابی محصولات تولیدی، از مدیریت خوشه تبعیت می کنند.

فرهنگ‌سازی؛ از مهم‌ترین و زیربنایی‌ترین اموری است که باید برای توسعهٔ روستاها و توسعهٔ کارآفرینی در آنها صورت گیرد. کارآفرینی نیازمند فرهنگی خاص است که پرورش آن، بسیار سخت و نیازمند تلاش طولانی‌مدت است.

از بهترین راهکارهای توسعهٔ فرهنگ کارآفرینی در روستاها ارتقای سواد کارآفرینی روستانشینان از طریق برنامه‌های آموزشی و ترویجی مختلف است (توده روستا، ۱۳۸۲).

امروزه، آنچه به‌طور جدی توجه اندیشمندان، مدیران و سیاست‌گذاران را به خود جلب کرده، نحوهٔ ظهور مفهوم خوشهٔ دانشی است که محوریت را در دانش می‌بینند. برنامه‌ریزی برای تولید، اشاعه. به اشتراک‌گذاری، و به‌کارگیری دانش مبنای نگرش خوشه‌های دانشی است.

طبق تعریف، *خوشه‌های دانشی روستایی* به مجموعه‌ای از شرکت‌های نوآور و مرتبط مستقر در مناطق روستایی (غیرشهری) گفته می‌شود که می‌کوشند از طریق گردآوری، انباشت و جذب دانش در میان نقش‌آفرینان و نهاد مالی محلی، به ایجاد و تقویت مزیت رقابتی بپردازند. برای نمونه، این خوشه‌های دانشی روستایی می‌توانند حول صنایع چوب، محصولات کشاورزی، چرم و پوست، صنایع دستی و مانند اینها شکل گیرند و به‌دست مدیران برنامه‌ریزی شوند تا مسیر توسعهٔ خود را طی کنند (میرزا امینی، ١٣٨٦).

Archive of SID

www.SID.ir

رویکرد خوشه‌ای

توسعهٔ روستاها بر مبنای توسعهٔ خوشه‌های صنعتی، خوشه‌های فناوری، و خوشه‌های دانشی روستایی راهکاری مناسب برای توسعهٔ روستاها و توسعهٔ کسب‌وکارهای روستایی است.

ادغام فناوری‌های سنتی موجود در مناطق روستایی کشور با فناوری نوین و پیشرفته راهکاری مناسب برای پیشرفت و روزآمد شدن محصولات و کالاهای ساخت روستاست. تولید بسیاری از محصولات سنتی را می‌توان با تلفیق ابزارها و تجهیزات نوین تولید یا با فناوری‌های جدید به انجام رساند (میرزاامینی، ١٣٨٦).

با مرور تعاریف متعدد از خوشه‌ها، درمی‌یابیم که در آنها، نکات اصلی زیر اشاره شده است:

- تمرکز در یک منطقهٔ جغرافیایی؛
- وجود ارتباط درون‌بنگاهی و درون‌صنعتی در میان بنگاه‌های عضو؛
- در طول هم قرار گرفتن بنگاه‌ها در درون خوشه (ارتباطات عمودی)؛
- وجود سازمان‌های غیرتجاری در کنار بنگاه‌های تجاری در درون یک خوشه؛
- همکاری بین بنگاه‌ها و انجام اقدامات مشترک و جمعی؛
- وجود رقابت بین اعضای هم‌عرض (ارتباطات افقی)؛
- هم‌رشته بودن بنگاه‌ها در یک شاخه یا دستهٔ صنعتی خاص؛
- وجود تهدیدها و فرصت‌های مشترک برای بنگاه‌های درون خوشه؛
- پیدایش خدمات تخصصی فنی، مدیریتی و مالی در خوشه؛
- هم‌افزایی رقابت و همکاری در خوشه؛
- کارآیی جمعی و بهره‌برداری از صرفه‌های اقتصادی بیرونی؛ و
- وابستگی به یک منطقهٔ خاص جغرافیایی- اقتصادی (Enright, 1996).

نظریهٔ پنروز بیان می‌دارد که در شرایط شکوفایی اقتصادی، امکان ایجاد فرصت‌های رشد برای صنایع کوچک بیش از توسعهٔ صنایع بزرگ است؛ زیرا صنایع بزرگ، به‌دلیل محدود بودن زمینه‌های توسعه و اقتصادی نبودن نسبی افزایش ظرفیت‌ها که مستلزم

Archive of SID

www.SID.ir

سرمایه‌گذاری است، در برنامه‌های خود بدین فرصت‌ها توجه کمتری دارند و ترجیح می‌دهند که سرمایهٔ خود را در افزایش تولیدات جاری خود و نه تولیدات جدید صرف کنند. از نظر این بنگاه‌ها، زمان ثمردهی این فعالیت‌ها طولانی است و هزینه‌های سنگین تبلیغات و بازاریابی را بدین صنایع تحمیل می‌کند.

گرچه امروزه، نوآوری‌های زیادی در محصولات و فرایند تولید در حال وقوع است اما به‌دلیل ساختار خاص صنایع بزرگ، روش نوآوری‌ها در این‌گونه صنایع با آرامش و طبق برنامه‌ریزی میان‌مدت و یا درازمدت صورت می‌پذیرد. در واقع، بنگاه‌های بزرگ برخی از نوآوری‌ها را با توجه به شرایط بازار و راهبرد خود و انعطاف ماشین‌آلات موجود به‌کار می‌گیرند و از برخی دیگر صرف‌نظر می‌کنند. به‌طور کلی، شریط به‌کارگیری نوآوری‌ها به‌ویژه در فرایند تولید (به‌علت بالا بودن هزینه‌های عمومی)، مستهلک شدن ماشین‌آلات موجود یا فرصت‌های درآمدی بالا و یا حفظ سهم شرکت‌های بزرگ از بازار است.

برعکس، در بنگاه‌های کوچک، این نوع محدودیت‌ها وجود ندارد؛ زیرا این بنگاه-ها، با هزینه‌های عمومی کم و ظرفیت محدود ماشین‌آلات، انعطاف‌پذیری بیشتری دارند و به‌کارگیری ماشین‌آلات جدید با فناوری پیشرفته موجب افزایش این مزیت شده، امکان رشد آنها را فراهم می‌سازد. بنابراین، بنگاه‌های بزرگ صنعتی ناگزیرند که به‌صورت سازمان‌یافته، از بسیاری نوآوری‌های جدید و فرصت‌های تولید به نفع صنایع کوچک چشم‌پوشی کنند.

مسئلهٔ دیگر تنوع محصولات است. درست است که صنایع بزرگ تنوع محصولات را در سیاست‌های تولیدی خود اعمال می‌کنند، اما نیروی آنها برای حفظ موقعیت‌شان در بازار و تقویت آن صرف می‌شود. بدین ترتیب، در حالی که راهبرد تولیدکنندگان بزرگ رقابت تنگاتنگ با رقبای دیگر و حفظ سهم خود در بازار است، صنایع کوچک به‌آسانی می‌توانند در زمینهٔ تولیدات جدید با سرعت اقدام کنند، تولیدات جدیدی که بنگاه‌های بزرگ، به‌سبب پیروی از منطق خاص رقابتی خود، حداقل در مراحل اولیه، از آن چشم-پوشی می‌کنند.

Archive of SID

www.SID.ir

از سوی دیگر، منطق حاکم بر بازار هزینه‌هایی سنگین را برای نگهداری مراکز بزرگ تحقیق و توسعه، تبلیغات و بازاریابی، و روبط عمومی به صنایع بزرگ تحمیل می‌کند، موضوعی که در صنایع کوچک، اصولاً مطرح نیست یا به‌صورت بسیار محدود مطرح است. صنایع بزرگ این هزینه‌ها را سرانجام، در قیمت محصولات خود سرشکن می‌کنند و این جریان نیز به بالا رفتن قیمت محصولاتی می‌انجامد که در شرایط مشابه، در صنایع کوچک نیز تولید می‌شوند. در چنین شرایطی، تولیدکنندگان بزرگ درمی‌یابند که قیمت برخی از تولیدات‌شان بسیار بالاتر از محصولات مشابه صنایع کوچک است (کاوسی، ١٣٨٥).

اکس و آدرس (کاوسی، ١٣٨٥) بیان می‌دارند که در سال‌های اخیر، وجود بازارها و افزایش آگاهی مصرف‌کنندگان موجب تغییر در ساختار تقاضا شده است. از آنجا که صنایع بزرگ به سبب ساختار خاص خود انعطاف لازم در پاسخ‌گویی به تنوع‌طلبی مصرف‌کنندگان را ندارند، زمینهٔ رشد صنایع کوچک فراهم شده است. عوامل دیگر در این تحول عبارت‌اند از:

- تمایل صنایع بزرگ در بازگشت به تخصص‌های اصلی خود و واگذاری بخش‌های دیگر تولیدی به صنایع کوچک و اقماری و تأمین بخشی قابل توجه از نیازهای خود از طریق پیمانکاری؛
- کاهش اطمینان از روند بازار؛ هزینه‌های بالای نگهداری بخش‌های تولیدی و ادغام‌های عمومی مرسوم تا اواسط دههٔ ١٩٧٠ موجب بازگشت به تخصص‌های اصلی و جداسازی بخش‌های درگیر از فرایند تولید در صنایع بزرگ و واگذاری آنها به صنایع کوچک شده است؛
- نوآوری در تولید و فرایند؛ صنایع کوچک در نوآوری و تولید محصولات جدید و همچنین، اعمال روش‌های جدید در فرایند تولید که به پایین آمدن هزینه‌ها می‌انجامد، گوی سبقت را از صنایع بزرگ ربوده است؛ و
- نقش فناوری جدید؛ فناوری‌های جدید با به‌کارگیری ماشین‌آلات نوین و قدرت بالای تولید و با توجه به چندمنظوره بودن آنها (در تغییر سریع خط تولید) همراه با سامانهٔ خودکار نقشی اساسی را در ترغیب به کوچک شدن صنایع داشته‌اند (کاوسی، ١٣٨٥).

Archive of SID

www.SID.ir

از حدود سه دهه پیش، ساختار خوشه‌های صنعتی در کشور ایتالیا نظر دانشمندان علوم توسعه را به خود جلب کرده است. این خوشه‌ها در بعضی از رشته‌های صنعتی با تکیه بر مزیت‌های خاص برخاسته از مهارت‌ها و دانش‌ها، بر اثر گذشت زمان، تبدیل به سرمایه‌های اجتماعی آن مناطق شده و موجبات رشد اقتصادی را در بسترهای جغرافیایی خود فراهم آورده‌اند. هر خوشهٔ صنعتی متشکل از تعداد زیادی از صنایع کوچک و انواع خدمات است.

این صنایع با ایجاد شبکه‌های ارتباطی منظم و همکاری‌های سازمان‌یافته با یکدیگر، با دستیابی به شاخص‌های تولید انبوه از مزیت‌های صنایع کوچک مانند نوآوری و تنوع نیز برخوردارند (کاوسی، ۱۳۸۵).

روش تحقیق

پژوهش حاضر در منطقهٔ مورد مطالعه براساس آمار سرشماری ۱۳۸۵ وزارت تعاون و مراجعهٔ حضوری مکرر به ادارهٔ تعاون استان تهران و ادارهٔ تعاون شهرستان شهریار و نیز آمار تعاونی‌های گاوداری قابل دسترسی در شانزده گاوداری با ظرفیت‌های متفاوت انجام شده است.

همچنین، بررسی طرح پژوهشی در منطقهٔ مورد مطالعهٔ شهرستان شهریار به‌صورت آزمایشی انجام گرفت؛ و انتخاب این موضوع (دامداری صنعتی) نیز به علت استعداد منطقهٔ مورد نظر در زمینهٔ طرح‌های دامداری بوده است.

از آنجا که مجتمع‌های تعاونی دامپروری در راستای کاهش هزینه‌های تولید و افزایش بهره‌وری عوامل تولید و نیز سامان‌دهی بازار محصولات کشاورزی تشکیل می‌شوند، لازم است وضعیت تعاونی‌ها در هنگامی که عضو مجتمع نیستند با وضعیت آنها پس از پیوستن به مجتمع مقایسه شده، تغییرات هزینه‌های تولید با ایجاد مجتمع‌های تعاونی بررسی شود. به همین منظور، شانزده طرح توجیهی عملکردی مربوط به تعاونی‌های منطقه و یک طرح توجیهی مربوط به مجتمع دامپروری تهیه شد. ظرفیت مجتمع دامی ١٦٠٠ رأس گوسالهٔ پرواری و ظرفیت هر کدام از واحدهای دامی صد رأس گوساله پرواری بوده است.

با مقایسهٔ شاخص‌های مهم اقتصادی و عملکردی بین جمع‌بندی واحدهای منفرد دامی و مجتمع دامی که با مدیریت واحد اداره می‌شود و قسمت‌هایی چون بازاریابی و تهیهٔ نهاده‌های تولید و برخی دیگر از مراحل تولید که از سوی مجتمع انجام می‌شود و

Archive of SID

www.SID.ir

دارای صرفه‌جویی مقیاس است، می‌توان تفاوت‌های وضعیت موجود با وضعیت پس از تشکیل مجتمع را نشان داد. به منظور ارزیابی اقتصادی واحدهای دامپروری در محدودهٔ مورد مطالعه، پرسشنامه‌ای تنظیم و از هر واحد دامداری فعال در منطقه به‌صورت حضوری بازدید شد و با مدیران آن مصاحبهٔ حضوری صورت گرفت.

بر این اساس، برای شانزده واحد گوسالهٔ پرواری در منطقهٔ مورد مطالعه، پرسشنامه‌های یاد شده ویژهٔ شانزده طرح توجیهی براساس چارچوب مورد استفاده از وزارت تعاون تکمیل شد. علی‌رغم تفاوت در ظرفیت واحدهای دامی مورد مطالعه، به منظور قابل سنجش شدن اعداد و ارقام هر کدام از واحدها، محاسبهٔ کلیهٔ اطلاعات استخراجی براساس واحد صد رأسی انجام گرفت و بدین ترتیب، هزینه‌های تولید در واحدهای مورد نظر متفاوت و قابل سنجش شدند.

نتایج و تحلیل داده‌ها

سرمایه‌گذاری ثابت

سرمایه‌گذاری ثابت نوعی سرمایه‌گذاری است که با تغییر ظرفیت تولید تغییر نمی‌کند، و هزینهٔ خرید زمین، محوطه‌سازی و ساختمان، ماشین‌آلات، وسایل نقلیه، تأسیسات، تجهیزات اداری، و هزینه‌های پیش از بهره‌برداری را شامل می‌شود. میزان پنج درصد از مبالغ سرمایه‌گذاری ثابت نیز به‌صورت هزینه‌های پیش‌بینی‌نشده در نظر گرفته شده، به طرح اضافه نمی‌شود.

کل هزینه‌های ثابت طرح برای شانزده واحد مبلغ ٢٨٨٧٧ میلیون ریال و برای هر طرح حدود ١٨٠٥ میلیون ریال است، که کاهش ٢٥ درصدی را نشان می‌دهد و حاصل مدیریت واحد بر منابع سرمایه‌ای است که با صرفه‌جویی در هزینه‌های تکراری ناشی از انجام کارهای مشابه در واحدهای کوچک، افزایش بهره‌وری سرمایه در واحدهای بزرگ را موجب می‌شود. (لازم به یادآوری است کلیهٔ جداول دربرگیرندهٔ یافته‌های پژوهشی به‌دست آمده براساس اصول علمی ارزیابی پروژه است.)

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ۱- هزینهٔ سرمایه‌گذاری ثابت در واحدهای تعاونی دامداری (میلیون ریال)

شرح	طرح							
	۱	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸
زمین	٥	٦	٥	٥	٦	٦	۸	۷
محوطه‌سازی و ساختمان	۱۰۳۸	۱۱۷۲	۱۰۹٦	۱۰۷۱	۱۱۱۹	۱۰۲۳	۱۱۷٥	۱۰٤٤
ماشین‌آلات	۲۹٦	۳۱٦	۳۲۲	۳۱۳	۳۲٤	۲۸٤	۳۰۷	۳۱٦
وسایل نقلیه	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥
تأسیسات	۱٤۰	۱٤٦	۱٥٤	۱٥۸	۱٦۷	۱۳۷	۱٤۹	۱٥۹
تجهیزات اداری	۲۰	۲۳	۲۲	۲۱	۲۱	۱۹	۲۰	۲۲
هزینه‌های پیش از بهره‌برداری	۲۰	۱۹	۲۱	۲۲	۲۲	۱۸	۲٥	۲٦
جمع	۱٦۳۹	۱۸۰۱	۱۷٤۰	۱۷۱۰	۱۷۷۹	۱٦۰٦	۱۸۰۰	۱٦۹۲
پیش‌بینی‌نشده	۸۲	۹۰	۸۷	۸٥	۸۹	۷٦	۹۰	۸٥
جمع کل	**۱۷۲۱**	**۱۸۹۱**	**۱۸۲۷**	**۱۷۹٥**	**۱۸٦۸**	**۱٦۸۲**	**۱۸۹۰**	**۱۷۷۷**

شرح	طرح							
	۹	**۱۰**	**۱۱**	**۱۲**	**۱۳**	**۱٤**	**۱٥**	**۱٦**
زمین	۷	٦	٦	٦	٥	٥	٥	۹
محوطه‌سازی و ساختمان	۹۸۹	۱۱۳٤	۱۰٤۰	۱۰۱۱	۱۰٥۷	۱۰٦۸	۱۱۱۹	۱۱۳٤
ماشین‌آلات	۳۱۳	۳۱٤	۳۲۰	۳۱۹	۳۲۰	۳۰٦	۳۱٥	۲۹٥
وسایل نقلیه	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥	۱۲٥
تأسیسات	۱٥۰	۱٦۱	۱٤۳	۱٥۷	۱٤۲	۱٥٦	۱٥۰	۱٥٦
تجهیزات اداری	۲۱	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۱	۲۱	۲۱
هزینه‌های پیش از بهره‌برداری	۲٥	۲٦	۳۲	۳۰	۲۳	۲٤	۲٦	۲۷
جمع	۱٦۲۲	۱۷۸۰	۱٦۸۰	۱٦٦۲	۱٦۸۸	۱٦۹۹	۱۷٥٦	۱۷٥۸
پیش‌بینی‌نشده	۸۱	۸۹	۸٤	۸۳	۸٤	۸٥	۸۸	۸۸
جمع کل	**۱۷۰۳**	**۱۸٦۹**	**۱۷٦٤**	**۱۷٤٥**	**۱۷۷۲**	**۱۷۸٤**	**۱۸٤٤**	**۱۸٤٥**

منبع: یافته‌های پژوهش

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ٢- هزینهٔ سرمایه‌گذاری ثابت در خوشهٔ تعاونی

شرح	**هزینهٔ کل** (میلیون ریال)
زمین	٢٥
محوطه‌سازی و ساختمان	١٥٥٥
ماشین‌آلات	٢١٩٣
وسایل نقلیه	١٠٠٠
تأسیسات	١٨٠٧
تجهیزات اداری	١٩٠
هزینه‌های پیش از بهره‌برداری	١٠٥
پیش‌بینی‌نشده	١٠٤٤
جمع کل	**٢١٩١٥**

منبع: یافته‌های پژوهش

سرمایه‌گذاری کل

جدول ٣ سرمایه‌گذاری کل را نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری کل برای ١٦ واحد دامی ٣٦٢٣١ میلیون ریال و خوشه ٢٨٤٨٠ میلیون ریال می‌باشد.

جدول ٣- سرمایه‌گذاری کل در خوشهٔ تعاونی

شرح	**هزینه** (میلیون ریال)
سرمایهٔ ثابت	٢١٩١٥
سرمایهٔ در گردش	٦٥٦٥
جمع کل	**٢٨٤٨٠**

منبع: یافته‌های پژوهش

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ٤- سرمایه‌گذاری کل در واحدهای تعاونی دامداری (میلیون ریال)

شرح / طرح	سرمایهٔ ثابت	سرمایهٔ در گردش	جمع
۱	۱۷۲۱	٤٥٨	۲۱۷۹
۲	۱۸۹۱	٤٦٦	۲۳٥۷
۳	۱۸۲۷	٤٦٥	۲۲۹۲
٤	۱۷۹٥	٤۷۱	۲۲٦٦
٥	۱۸٦۸	٤٦۸	۲۳۳٦
٦	۱٦۸۲	٤٥۱	۲۱۳٤
۷	۱۸۹۰	٤٦٦	۲۳٥٦
۸	۱۷۷۷	٤۷۳	۲۲٥۰
۹	۱۷۰۳	٤۷۸	۲۱۸۱
۱۰	۱۸٦۹	٤۸۲	۲۳٥۱
۱۱	۱۷٦٤	٤٥۳	۲۲۱۷
۱۲	۱۷٤٥	٤٥٦	۲۲۰۲
۱۳	۱۷۷۲	٤٥٥	۲۲۲۷
۱٤	۱۷۸٤	٤۷٥	۲۲٥۹
۱٥	۱۸٤٤	٤٦۸	۲۳۱۲
۱٦	۱۸٤٥	٤٦٦	۲۳۱۲

منبع: یافته‌های پژوهش

کل هزینه‌های جاری

جدول ٥ برای مشخص شدن هزینه‌های جاری تهیه شده است؛ جمع هزینه‌های جاری شانزده واحد دامی ۲٤۰۹٥ میلیون ریال و خوشهٔ دامی ۱٦۳۸٦ میلیون ریال است.

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ٥- هزینه‌های جاری در واحدهای تعاونی دامداری (میلیون ریال)

شرح / طرح	خرید دام، مواد اولیه و نهاده‌های تولید	حقوق و دستمزد	نگهداری و تعمیرات	استهلاک	سوخت و انرژی	جمع	پیش‌بینی نشده	جمع کل
١	۴۸۸	۶۵۴	۵۳	۱۷۷	۲۹	۱۴۰۱	۷۰	۱۴۷۱
٢	۴۹۵	۶۷۸	۵۷	۱۹۰	۲۹	۱۴۴۹	۷۲	۱۵۲۱
٣	۴۹۱	۶۸۸	۵۶	۱۹۰	۲۹	۱۴۵۴	۷۳	۱۵۲۷
۴	۵۰۴	۶۶۸	۵۴	۱۹۴	۳۰	۱۴۵۰	۷۲	۱۵۲۲
۵	۵۰۲	۶۵۹	۵۶	۱۹۴	۳۰	۱۴۴۱	۷۲	۱۵۱۳
۶	۴۸۱	۶۴۱	۵۲	۱۷۴	۲۸	۱۳۷۶	۶۹	۱۴۴۵
۷	۵۰۰	۶۶۴	۵۷	۱۷۷	۳۱	۱۴۲۹	۷۱	۱۵۰۰
۸	۵۱۱	۶۶۹	۵۵	۱۷۸	۳۱	۱۴۳۴	۷۲	۱۵۰۶
۹	۵۰۷	۶۹۳	۵۲	۱۷۹	۳۱	۱۴۶۲	۷۳	۱۵۳۵
۱۰	۵۱۰	۶۹۸	۵۶	۱۸۵	۳۱	۱۴۸۱	۷۴	۱۵۵۵
۱۱	۴۸۶	۶۳۶	۵۴	۱۸۱	۳۲	۱۳۸۹	۶۹	۱۴۵۹
۱۲	۴۸۸	۶۵۰	۵۴	۱۹۱	۳۲	۱۴۱۵	۷۱	۱۴۸۶
۱۳	۴۸۶	۶۴۶	۵۵	۱۹۰	۳۲	۱۴۰۹	۷۰	۱۴۷۹
۱۴	۵۰۷	۶۷۳	۵۵	۱۸۴	۳۲	۱۴۵۲	۷۳	۱۵۲۵
۱۵	۵۰۴	۶۵۵	۵۵	۲۰۰	۲۹	۱۴۴۳	۷۲	۱۵۱۵
۱۶	۴۹۹	۶۸۳	۵۶	۱۹۵	۳۳	۱۴۶۵	۷۳	۱۵۳۸

منبع: یافته‌های پژوهش

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ٦- هزینه‌های جاری در خوشهٔ تعاونی

شرح	**هزینه** (میلیون ریال)
خرید دام، مواد اولیه و نهاده‌های تولید	٥٥٤٤
حقوق و دستمزد	٦٨٧١
نگهداری و تعمیرات	٥٩٠
استهلاک	٢٢١٠
سوخت و انرژی	٣٩١
پیش‌بینی‌نشده	٧٨٠
جمع کل	**١٦٣٨٦**

منبع: یافته‌های پژوهش

سرمایهٔ در گردش

جداول ۷ و ۸ برای مشخص شدن وضعیت سرمایهٔ در گردش خوشهٔ تعاونی و واحدهای دامی تنظیم شده است. در مجموع، واحدهای دامی ٧٤٥١ میلیون ریال و خوشهٔ تعاونی ٦٥٦٥ میلیون ریال سرمایهٔ در گردش نیاز دارند.

جدول ۷- سرمایهٔ در گردش در خوشهٔ تعاونی

شرح	**هزینه** (میلیون ریال)
خرید نهاده‌های کشاورزی	٣٢٤
خرید دام (یک دوره)	١٦٠٠
سایر مواد اولیه (دو ماه)	١٠١٠
حقوق و دستمزد (دو ماه)	٣٤٣٥
سوخت و انرژی (دو ماه)	١٩٦
جمع کل	**٦٥٦٥**

منبع: یافته‌های پژوهش

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ۸- سرمایهٔ در گردش در واحدهای تعاونی دامداری (میلیون ریال)

شرح / طرح	خرید نهاده‌های کشاورزی	خرید دام (یک دوره)	سایر مواد اولیه (دو ماه)	حقوق و دستمزد (دو ماه)	سوخت و انرژی (دو ماه)	جمع کل
۱	۵۹	۱۴۴	۱۴۲	۱۰۹	۵	۴۵۸
۲	۶۱	۱۴۷	۱۴۱	۱۱۳	۵	۴۶۶
۳	۵۹	۱۴۶	۱۴۱	۱۱۵	۵	۴۶۵
۴	۶۱	۱۴۹	۱۴۵	۱۱۱	۵	۴۷۱
۵	۶۱	۱۴۹	۱۴۴	۱۱۰	۵	۴۶۸
۶	۵۷	۱۴۱	۱۴۲	۱۰۷	۵	۴۵۱
۷	۵۸	۱۵۰	۱۴۲	۱۱۱	۵	۴۶۶
۸	۵۸	۱۵۴	۱۴۶	۱۱۰	۵	۴۷۳
۹	۶۳	۱۵۰	۱۴۴	۱۱۶	۵	۴۷۸
۱۰	۶۳	۱۵۰	۱۴۸	۱۱۶	۵	۴۸۲
۱۱	۶۰	۱۴۶	۱۳۶	۱۰۶	۵	۴۵۳
۱۲	۵۹	۱۴۵	۱۳۹	۱۰۸	۵	۴۵۶
۱۳	۵۹	۱۴۴	۱۴۰	۱۰۸	۵	۴۵۵
۱۴	۵۹	۱۵۱	۱۴۷	۱۱۲	۵	۴۷۵
۱۵	۶۰	۱۵۱	۱۴۳	۱۰۹	۵	۴۶۸
۱۶	۶۰	۱۵۲	۱۳۵	۱۱۴	۵	۴۶۶
جمع	۹۵۷	۲۳۶۹	۲۲۷۵	۱۷۷۵	۸۰	۷۴۵۱

منبع: یافته‌های پژوهش

Archive of SID

www.SID.ir

فروش

در هر واحد دامی، در دورهٔ فعالیت شش‌ماهه، ۲۸/٤ تن گوشت زنده تولید می‌شود، که این عدد براساس معادلهٔ زیر محاسبه شده است:

افزایش وزن گوساله در طول دوره + وزن گوسالهٔ خریداری‌شده = میزان گوشت زنده تولیدی

کیلوگرم ۰/۸ = گرم ۸۰۰ = افزایش وزن در هر روز

روز ۱۸۰ = دورهٔ نگهداری

(۱۰۰ × ۱۸ × ۰/۸) + (۱۰۰ × ۱٤۰) = میزان تولید گوشت زنده واحد دامی

(۱۰۰ × ۱۸۰ × ۰/۹) + (۱٦۰۰× ۱٤۰) = میزان تولید گوشت زندهٔ خوشه

در هر واحد دامی، علاوه بر تولید گوشت زنده، کود حیوانی نیز تولید می‌شود؛ و جمع ارزش تولیدات یاد شده به اضافهٔ علوفهٔ مازاد بر نیاز واحد، که در پایان دوره به فروش می‌رسد، به‌صورت درآمد طرح ناشی از فروش محصول محاسبه شده که برای جمع واحدهای دامی، ٤۱۱٥۲ میلیون ریال و برای خوشهٔ دامی ٤۳٤٥٦ میلیون ریال به‌دست آمده است.

جدول ۹- فروش در خوشهٔ تعاونی

شرح	ارزش واحد (هزار ریال)	میزان تولید (تن)	ارزش کل (میلیون ریال)
گوشت گوساله	٤۰	٤۸۳/۲	۱۹۳۲۸
کود حیوانی	۰/۲	۹٦۰۰	۱۹۲۰
علوفهٔ مازاد			٤۸۰
جمع کل			**۲۱۷۲۸**

منبع: یافته‌های پژوهش

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ١٠- فروش در واحدهای تعاونی دامداری

شرح / طرح	گوشت گوساله	کود حیوانی	علوفهٔ مازاد	کل فروش سالانه	تعدادواحدها
یک واحد دامی	١١٣۶/٠	١٢٠/٠	٣٠/٠	٢۵٧٢	١۶
مجموع واحدها	١٨١٧۶	١٩٢٠	۴٨٠	۴١١۵٢	

منبع: یافته‌های پژوهش

هزینه‌های عملیاتی

هزینه‌های عملیاتی شامل استهلاک هزینه‌های پیش از بهره‌برداری و دو درصد فروش سالانه به‌صورت هزینه‌های بازاریابی و فروش در نظر گرفته شده، که این مبلغ برای واحدهای دامی، ٩١٩٦ میلیون ریال و برای خوشهٔ دامی، ٤٦٠١٨١ میلیون ریال محاسبه شده است.

جدول ١١- هزینهٔ عملیاتی خوشهٔ تعاونی دامداری

شرح	**هزینه** (میلیون ریال)
استهلاک هزینه‌های پیش از بهره‌برداری (چهارساله)	۵
هزینهٔ بازاریابی و فروش (دو درصد فروش سالانه)	۵١/۴۴
جمع کل	**۵٦/٤٤**

منبع: یافته‌های پژوهش

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ۱۲- هزینه عملیاتی در واحدهای تعاونی دامداری (میلیون ریال)

شرح / طرح	استهلاک هزینه‌های پیش از بهره‌برداری (چهارساله)	هزینهٔ بازاریابی و فروش (دو درصد فروش سالانه)	جمع
۱	۵/۰	۵۱/۴	۵۶/۴
۲	۴/۷	۵۱/۴	۵۶/۱
۳	۵/۳	۵۱/۴	۵۶/۷
۴	۵/۵	۵۱/۴	۵۶/۹
۵	۵/۶	۵۱/۴	۵۷/۰
۶	۴/۶	۵۱/۴	۵۶/۰
۷	۶/۲	۵۱/۴	۵۷/۷
۸	۶/۵	۵۱/۴	۵۸/۰
۹	۶/۲	۵۱/۴	۵۷/۷
۱۰	۶/۵	۵۱/۴	۵۸/۰
۱۱	۸/۰	۵۱/۴	۵۹/۴
۱۲	۷/۴	۵۱/۴	۵۸/۸
۱۳	۵/۹	۵۱/۴	۵۷/۳
۱۴	۶/۰	۵۱/۴	۵۷/۴
۱۵	۶/۶	۵۱/۴	۵۸/۰
۱۶	۶/۷	۵۱/۴	۵۸/۱

منبع: یافته‌های پژوهشی

Archive of SID

www.SID.ir

سود ویژه

حجم سود ویژهٔ طرح‌های دامی مبلغ ١٦١٣٦/٩ میلیون ریال و برای خوشه، مبلغ ٢٦٦٠٩ میلیون ریال محاسبه شده است.

IRR: نرخ بازده داخلی

نرخ سالانه ١٢ درصد

در واحدهای دامی: ١٦ تا ١٨ درصد

در مجتمع: ٢٧ درصد

NPV: ارزش خالص پروژه

در واحدهای دامی : جمع ١٧٤٣ (میلیون ریال) هرواحد ١٠٩ میلیون ریال

در مجتمع: ١٨٤١ میلیون ریال، و سرانهٔ هر واحد مجتمع ١١٥ میلیون ریال

B/C: نسبت منفعت به هزینه

در واحدهای دامی: ١/٢ تا ١/٥

در مجتمع: ٢/٢

پیش‌بینی مالی طرح

به منظور تعیین IRR در طرح‌های مورد نظر، کلیهٔ هزینه‌ها و درآمدهای سالانه به کمک نرم‌افزار «اکسل ٢٠٠٣» براساس سال پایه و با نرخ سالانه دوازده درصد تنزیل محاسبه شده است.

بر این اساس، نرخ بازگشت سرمایه در واحدهای دامی بین شانزده تا هجده درصد تغییر می‌کند، در حالی که نرخ بازگشت سرمایه در مجتمع به ٢٧ درصد می‌رسد، که نشان‌دهنده بازدهی بالاتر و کارآیی و بهره‌وری بهتر سرمایه و نیروی انسانی در مجتمع است. نتایج ارزیابی اقتصادی شانزده واحد دامی و مجتمع تعاونی دامداری نشان می‌دهد که شاخص‌های اقتصادی نظیر نرخ بازگشت سرمایه، بهره‌وری نهاده‌های تولید، و

Archive of SID

www.SID.ir

سود سرانه در مجتمع، به‌علت وجود صرفه‌جویی‌های مقیاس، بالاتر از واحدهای دامی منفرد است.

بنابراین، آمادگی و امکان لازم برای تشکیل مجتمع در شهرستان شهریار به شرط تأمین منابع سرمایه‌ای وجود دارد.

جمع‌بندی و پیشنهادها

با توجه به اهداف، فرضیات و نتایج به‌دست آمده از پژوهش حاضر، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- کاهش هزینه‌های تولید و فروش در خوشه‌های تعاونی روستایی زمینهٔ ایجاد واحدهای مشابه را در مناطق دیگر کشور فراهم می‌آورد؛
- با ایجاد یک فروشگاه اینترنتی و مجازی، می‌توان محصولات تولیدی شرکت را به‌راحتی و با شرایط مناسب به دست مصرف‌کننده رساند؛ و
- ایجاد خوشهٔ تعاونی موجب صرفه‌جویی اقتصادی حاصل از مقیاس برای تعاونی‌های عضو می‌شود؛ همچنین، به نظر می رسد که طرح «ایجاد مجتمع‌های تعاونی» در سایر رشته‌های کشاورزی و صنعتی نیز دارای توجیه اقتصادی بوده، ایجاد آنها امکان‌پذیر باشد.

براساس آنچه پیش‌تر به‌ویژه در ارتباط با ایجاد مجتمع تعاونی گفته شد، این اقدام در واقع گامی است در راستای واگذاری کارهای مردم به خود مردم و با هزینه و امکانات خود آنها؛ از این‌رو، توجه به اصول پیش‌گفته در موفقیت مجتمع تعاونی حائز اهمیت است. افزون بر این، براساس مطالعات میدانی انجام‌شده در منطقهٔ مورد نظر و نیز با توجه به مشکلات و اظهارات افراد پاسخ‌گو و تمایل آنها نسبت به وجود مجتمع تعاونی، می‌توان چنین نتیجه گرفت که اینک زمینهٔ مناسب برای ایجاد مجتمع تعاونی

Archive of SID

www.SID.ir

فراهم است. بدین ترتیب، ایجاد یک مجتمع تعاونی در منطقه که قادر به حل مشکلات و مسائل اشتغال باشد، قطعاً با استقبال گستردهٔ روستاییان نیز روبه‌رو خواهد شد.

ایجاد مجتمع تعاونی در منطقه تأثیری مهم در رشد و ارتقای توسعهٔ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه دارد، البته به شرط آنکه در احداث این نوع مراکز با توجه به زمینهٔ هر منطقه شرایط لازم در نظر گرفته شود.

همچنین، با توجه به اطلاعات به‌دست آمده از مطالعات و تحقیقات میدانی و نیز شناسایی مشکلات و دیگر عوامل اساسی، پیشنهادهایی به‌شرح زیر ارائه می‌شود:

- ایجاد آگاهی و شناخت کلی در رابطه با مجتمع تعاونی و نیز فرهنگ‌سازی پیرامون توسعهٔ مشارکت براساس اصل خوداتکایی؛
- با توجه به ارتباط مجتمع تعاونی با سایر سازمان‌های دولتی و غیردولتی برای برخی کمک‌های مورد نیاز، لازم است مدیران این مؤسسات و سازمان‌ها و در کنار آنها، سایر تصمیم‌گیرندگان با روش‌های مشارکت آشنا شوند؛ و همچنین، به‌صورت درخواست کمک به مجتمع تعاونی، کمک لازم به‌گونه‌ای مناسب در اختیار آنها قرار گیرد؛ و
- از آنجا که بیشتر افراد ارائهٔ کمک‌های مالی از طریق مجتمع تعاونی را عامل اساسی همکاری خود با آن می‌دانند، پیشنهاد می‌شود که به‌منظور جاافتادن بهتر این مجتمع تعاونی و ایجاد انگیزهٔ لازم، در حد امکان، سازمان‌ها و وزارتخانه‌های مرتبط ارائهٔ تسهیلات کم‌بهره برای تولید را در دستور کار خود قرار دهند.

یادداشت‌ها

1.non-governmental organizations (NGOs)

Archive of SID

www.SID.ir

منابع

آسایش، حسین (۱۳۸۲)، ***کارگاه برنامه‌ریزی روستایی***. تهران: دانشگاه پیام نور.

افخمی، ولی‌الله و رضوی، محمدرضا (١٣٨٤)، «شتاب بخشیدن به توسعهٔ صنعتی از طریق ایجاد شبکه‌ها و خوشه‌ها». ***یازدهمین همایش ملی توسعهٔ صادرات غیرنفتی کشور، تبریز ۱۳۸۴***. کرمانشاه: ادارهٔ کل تعاون استان کرمانشاه (لوح فشرده).

توده روستا، مهرداد (۱۳۸۲)، «ایجاد اشتغال در مناطق روستایی، راهی به‌سوی توسعهٔ روستایی و غلبه بر فقر». ***نشریهٔ جهاد***، سال ۲۳، شمارهٔ ۲۵۷.

دوانی، محمود (۱۳۸۲)، ***ارزشیابی و اثربخشی تعاونی‌های توسعهٔ روستایی در استان اردبیل***. پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه علوم و تحقیقات، دانشکدهٔ کشاورزی، گروه توسعهٔ روستایی.

دین‌محمدی، مصطفی (١٣٨٤)، «بررسی جایگاه خوشه‌های صنعتی در کسب مزیت رقابتی و توان صادراتی». ***یازدهمین همایش ملی صادرات غیرنفتی کشور، تبریز ١٣٨٤*** (استفاده از لوح فشرده).

صادقی، زین‌العابدین (۱۳۸۵)، «بررسی جایگاه خوشه‌های صنعتی در کسب مزیت رقابتی و توان صادراتی: مورد صنعت نساجی پوشاک چین». ***مجلهٔ تعاون***، سال ۱۷، شماره‌های ۱۸۳ و ١٨٤ پیاپی.

عباسی، محمدرضا (۱۳۷۷)، ***تعاون چیست؟***. تهران: وزارت تعاون.

کاوسی، شراره (۱۳۸۵)، ***امکان‌سنجی ایجاد تعاونی‌های خدماتی کوچک و زودبازده با توجه به چشم‌انداز توسعه***. رشت: ادارهٔ کل تعاون استان گیلان.

میرزاامینی، محمدرضا (١٣٨٦)، «توسعهٔ اقتصادی چیست؟». تاریخ بازیابی: ١٣٨٧/٠٥/١٤ قابل دسترسی در: ***www.shenasa.blogfa.com***.

Enright, M. J. (1996), "Regional clusters and economic development: a research agenda". In: Staber, U. H. et al.(Eds.) ***Business Networks: Prospects for Regional Development***. Berlin: Walter De Gruyter.

Feser, E. (1998), "Old and new theories of industry clusters". In: Steiner, M. (Ed.) ***Cluster and Regional Specialization***. London: Pion Limited.

Porter, M. E. (1990), ***The Competitive Advantage of Nations***. New York: Basic Books.

Archive of SID

www.SID.ir

Porter, M. E. (1998), "Clusters and the new economics of competition". ***Harvard Business Review***. No. 98609 (November/December). Available on: ***http://www.hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition/ar/1.***

Archive of SID

www.SID.ir